

МИТОВИ

ХИГИН

ХИГИН
МИТОВИ

Хигин
МИТОВИ

ИЗДАВАЧКИ ЦЕНТАР ТРИ
ул. Његошева 29А, 1000 Скопје, Македонија
тел./факс +389 2 3245 622
e-mail: tri@kniga.com.mk
www.kniga.mk

За издавачот   Винка Саздова
Главен уредник   Бојан Саздов
Арт директор   Александар Саздов

Наслов на оригиналот
FABULAE HYGINI

Copyright © за македонското издание
Издавачки центар ТРИ, 2016

ХИГИН

МИТОВИ

Превод од латински јазик, увод, белешки и индекс
Светлана Кочовска-Стевовиќ

Сите права се заштитени. Ниту еден дел од ова издание не смее да биде препечатуван, копиран или објавуван во која било форма или на кој било начин во електронските или печатените медиуми, без писмена согласност од издавачот.

КОН ПРЕВОДОТ НА ХИГИНОВИТЕ МИТОВИ

Списот што во историјата на античката книжевност е познат под насловот *Fabulae Hygini* (*Митови на Хигин*) е единствениот зачуван митографски прирачник напишан на латински јазик. Во лексиконите посветени на хеленската и на римската митологија речиси и да не постои одредница во која токму митовите на Хигин не се наведени како еден од клучните, а не ретко и како единствен извор за митолошкиот лик што е предмет на обработка. Списот има непроценлива документарна вредност бидејќи при пренесувањето на многубројните приказни за боговите и за хероите од богатата античка митологија, авторот користел многу автентични ракописи кои денес не се зачувани. Благодарение на оваа негова практика, денес имаме увид во големото број митови што биле содржани во овие ракописи.

Современите изданија на митовите на Хигин речиси во целост се потпираат врз првото печатено издание, она на германскиот хуманист Јакоб Мицилус (*Mycillus*), објавено во Базел во 1535 година. Ова издание се темели врз ракопис пронајден во катедралата во Фрајзинг, од кој денес се зачувани само пет мали фрагменти (*codex Frisingensis 237/codex Monacensis 6437*). Напишани се со минускула од првиот Беневентгански период, што упатува на тоа дека ракописот врз кој се темели ова издание е од IX век. Во писмото со посвета до кардиналот Ото фон Валдбург на почетокот од изданието Мицилус пишува дека на фрајзиншкиот ракопис било наведено само тоа дека текстот е препис на книга од Хигин. Со оглед на тоа што во антиката постојат двајца автори со име Хигин, не било јасно дали станува збор за Гај Јулиј Хигин, Хигин Громатик или некој трет Хигин. Бидејќи Хигин Громатик (*Hyginus Gromaticus*), автор од времето на Трајан (98 – 117 год.

н.е.), пишувал списи за мерење земјишни површини, Мицилус, без некоја опсежна филолошка анализа, одлучил авторството на митолошкиот прирачник да му го припише на другиот Хигин што му бил познат – Гај Јулиј Хигин (*Gaius Iulius Hyginus*). Овој автор, по потекло од Хиспанија, ослободеник на Август, ученик на Александар Полихистор, пријател на Овидиј и управител на Палантинската библиотека, на Мицилус веќе му бил познат како автор на списот *De astronomia* (За астрономијата), чие прво печатено издание било објавено педесетина години претходно¹. Текстот на митовите од фрајзиншкиот ракопис и астрономскиот прирачник Мицилус ги објавил во една книга со наслов *C. Iulii Hygini Augusti liberti fabularum liber* (Книга со митови на Гај Јулиј Хигин, ослободеник на Август). Во веродостојноста на тезата дека Гај Јулиј Хигин е навистина автор на митовите денес веруваат сè помалку истражувачи. Генерален консензус постои единствено во однос на тоа дека авторот на митовите и авторот на споменатиот прирачник за астрономија се една иста личност.

Изворниот наслов на списот или барем насловот под којшто бил познат во антиката е *Genealogiae* (Генеалогии). На ова упатуваат авторот на астрономскиот прирачник, кој се смета и за автор на митовите, и непознатиот автор на двојазичниот латинско-грчки учебник *Hermeneumata* (Толкувања). Така, во *De astronomia* е запишано: „За тоа пишував во првата книга на *Генеалогии*“ (Hyg. *Astron.* 2. 12. 2). Во *Hermeneumata*, пак, анонимниот учител, кој во отсуство на друго решение се означува како Псевдо-Доситеј, запишал: „За време на конзулатот на Максим и Апер, три дена пред септемвриските Иди, го опишав добро познатиот спис *Генеалогии* на Хигин“ (*Corpus Glossariorum Latinorum*, vol. III, 56, 30–34). Овие два извадоци не се полезни само во однос на идентификацијата на изворниот наслов, туку и во однос на други аспекти значајни за списот. Извадокот од Хигиновиот астрономски прирачник недвосмислено упатува на тоа дека списот, таков каков што го познаваме денес, не е зачуван во својот изворен облик. Имено,

¹ Првото печатено издание на *De astronomia*, или *Poeticon astronomicum*, е изданието на Ерхард Ратдолт, кое е објавено во 1482 година под наслов *Clarissimi uiri Hyginii Poeticon astronomicum opus utilissimum* (Мошне корисно дело за поетска астрономија на славниот маж Хигин).

текстот на митовите на Хигин не се состои од повеќе книги, туку од еден кус предговор и од 277 самостојни и релативно куси митови означени со посебен наслов.

Содржински, единствено предговорот соодветствува на изворниот наслов: претставува генеалогичка на боговите, почнувајќи од раѓањето на Хаос од Темнина. Можно е во антиката тој да бил дел од посебна книга, која го оправдувала насловот под кој бил познат списот. Од вториот извадок споменат овде, извадокот од *Hermeneumata* на Псевдо-Доситеј, е извесно дека списот насанал пред 11 септември 207 година н.е. Не се знае кога точно се случило тоа. Во теоријата за најприфатлива се смета тезата на Роуз, според која, списот е создаден во времето на владеењето на Антонин Пиј (138–161 год. н.е.) и Марк Аврелиј (161–180 год. н.е.), т.е. во времето кога бил активен говорникот Марк Корнелиј Фронто. Оваа теза Роуз ја темели врз определени сличности во стилот на Хигин и на Фронто, како што се склоноста на двајцата автори кон архаизирање, употребата на вулгаризми, плебејски изрази итн.²

Споменатиот двојазичен учебник, *Hermeneumata*, не е полезен за нас само во однос на идентификацијата на изворниот наслов и датирањето на списот, туку и во однос на уште неколку аспекти. Описот на Хигиновите *Генеалогии* во овој учебник започнува со список на наслови на митови наведени прво на грчки, па потоа на латински јазик, кој во однос на редоследот на митовите, а во некои случаи и во однос на содржината што ја сугерира насловот, не кореспондира со изданието што ни е познато. Дури и ако претпоставиме дека Псевдо-Доситеј немал намера да направи детален опис на Хигиновите *Генеалогии*, туку само сакал да опише дел од содржината на списот, присуството на некои наслови во неговиот учебник и отсуството на истите од изданието што ни е познато јасно упатуваат на тоа дека ракописот што го користел не бил идентичен со фрајзиншкиот ракопис. Според списокот на митови што Псевдо-Доситеј го наведува на почетокот од својот опис на *Генеалогии* е извесно дека во овој ракопис биле

² Rose, H. J. *Hygini Fabulae*, Recensuit, Prolegomenis commentario appendice instruxit. A. W. Sijthoff, Leiden, 1933: vii–viii.

поместени митови со следните наслови: Имиња на деветте музи, нивните деца и љубовници (*musarum VIII nomina et filios et cum quibus concubuerint*), Имиња на дванаесетте богови (*et deorum XII nomina*), Седум дена во неделата (*et septem zodiacis*) и Дванаесет зодијачки знаци (*et signorum XII*). По овие четири наслови следуваат уште 27 наслови, кои не се идентични со насловите што ни се познати. Единствено во три случаи описот на Псевдо-Доситеј на митовите, кој следува по списокот со наслови, е очигледно дека претставува опис на содржината на некој од митовите од текстот што ни е познат. Тоа е случај со митот за Филура (*De Filura*, CGL iii. 59 = Hyg. Fab. 138), митот за Прометеј (*De Prometheos*, CGL iii. 59 = Hyg. Fab. 144) и митот за Сирените (*De Ulixie, quemadmodum potuit Sirenas transire*, CGL iii. 60 = Hyg. Fab. 141). Од овој кус приказ на делот од *Hermeneumata*, во кој авторот ги опишува Хигиновите *Генеалогии*, е јасно дека во антиката циркулирале повеќе различни верзии на текстот на Хигиновите митови, кои се разликуваат од верзијата што ја имаме денес и по обемот и по начинот на распределба и организација на содржините.

Верзијата на ракописот врз кој се темелат нововековните изданија на Хигиновите митови некогаш се состоела од регистар на митовите, предговор и 277 самостојни текста означени со број и со посебен наслов. Регистарот со митови не е автентичен и веројатно е составен од некој доцноантички или средновековен приредувач на текстот. Предговорот, како што веќе споменавме, претставува генеалогичка на боговите, која е слична на Хесиодовата, со исклучок на првиот член, Темнината (*Caligo*), од која се раѓа Хаос. Овој мотив не се среќава кај ниеден друг антички автор, а, според Бремер, можно е да бил присутен во песна на Алкман, грчки лирски поет од 7 век пр. н. е.³ Токму од споменатиот регистар, објавен на почетокот од првото печатено издание (*Fabularum Hygini per capita index*), е извесно дека претходно ракописот се состоел од 277 самостојни текста означени со број и со посебен наслов. Од нив, 30 не се зачувани (207–218, 222, 226–238, 262–269 и 272), но, повторно благодарение на регистарот, ги знаеме нивните наслови.

³ Bremmer, J. N. *Greek Religion and Culture, the Bible and the Ancient Near East*. Brill, Jerusalem Studies in Religion and Culture, Leiden/Boston, 2008: 5.

Врз основа на содржината, овие самостојни текстови можат да се поделат во две групи: митови во кои се третираат ликови и теми од хеленската митологија (1–220) и каталози кои се направени врз основа на различни критериуми (221–277). Иако, содржински, секој текст е самостојна структура, очигледен е стремежот за тематско подредување. Така, препознатливи се следниве тематски целини или блокови: митови за периодот на раното тебанско кралство (1–11), Јасон, Медеја и аргонаутите (12–27), Херкул (29–36), Тесеј (37–48), Аполон, Адмет и Алкестида (49–51), Персеј (63–64), судбината на тебанските кралеви почнувајќи од Лај, таткото на Ојдип, па сè до епигоните (66–76), Тројанската војна и настаните по неа (77–127), митови посветени на Либер, римскиот пандан на Дионис (129–134), митови за Данај и неговите ќерки (168–170), митови за ѕвезди (194–197), митови за преобразби (198–205) итн. И во начинот на кој се подредени каталозите исто така можат да се препознаат определени тематски целини: каталози што се состојат од седум елементи (221–223), каталози со убијци на свои роднини (234–241), каталози со самоубијци (242–243) итн. Треба да се нагласи дека во неколку од каталозите авторот ги напушта митолошките теми и преминува на реални. Тоа е случај со тематскиот блок што се состои од каталози со седум елементи (седум мудреци [221], седум лирски поети [222] и седум светски чуда [223]) или со каталогот на најголемите острови (276), кој не е дел од некој определен тематски блок.

Во Хигиновите митови се третираат ликови и теми главно од хеленската митологија. При обликувањето на обемената митска граѓа, авторот користел и грчки и римски извори. Директен показател за тоа дека еден од изворите што ги користел бил грчкиот поет Хесиод од 7 век пр. н. е. наоѓаме во самиот текст, во кој на едно место се вели: „(...) како што посочува Хесиод“ (*μῦθ' 154*). Иако Хигин не споменува друг грчки автор, примената на грчки извори е евидентна од самиот текст на неговиот спис. Во митот за Антиопа, на пример, за да го објасни потеклото на имињата на децата на Антиопа, тој го менува јазичниот код, односно од латински преминува на грчки: „Некои овчари ѝ ги одгледале синовите како свои деца и им ги дале имињата Зет, ἀπὸ τοῦ ζῆτεῖν τόπων, и Амфион, ὅτι ἐν δίδω ἢ ὅτι ἀμφὶ ὄδον αὐτὸν ἔτεκεν, т.е. зашто го

родила на крстопат (*миѝ* 7). Ова објаснување за имињата на Зет и Амфион Хигин несомнено го презел од изворот што го користел при обработката на митот за Антиопа. Индикативни во однос на примената на грчки извори не се само местата во текстот во кои Хигин го менува јазичниот код, туку и местата во кои изнесува објаснувања за потеклото на определени антропоними и топоними, кои е очигледно дека претставуваат превод од грчки. Најилустративни во оваа смисла се објаснувањата за потеклото на името на Ојдип, кој, како што вели Хигин, го добил името „поради тоа што нозете му биле прободени“ (*миѝ* 66) или објаснувањето за името на градот Ајга, кој Архелај „по козата го нарекол Ајга“ (*миѝ* 219).

Овие народни етимологии се чини дека биле вообичаен дел од грчките митографски прирачници кои Хигин, несомнено, ги користел при создавањето на својот прирачник. Текстот на митовите упатува на тоа дека освен митографски прирачници, како извор користел и грчки трагедии, особено трагедиите на Еврипид. Овој грчки трагедиограф се споменува во еден од насловите на митовите – *Ино кај Еврипид* (*миѝ* 4). Дури и ако ја прифатиме претпоставката дека насловите не се автентични, во самиот текст на митовите постојат индиректни показатели за примената на трагедиите на Еврипид како извор. Така, се чини прилично извесно дека во митот за Меланипа (*миѝ* 186) Хигин како извор ја користел изгубената трагедија на Еврипид *Заробеничкаѝа Меланиѝа* (*Μελανίππη δεσμώτις*). Оваа претпоставка е изведена врз основа на еден негов очигледен превид при преводот од грчки. На почетокот од митот за Меланипа вели: „Меланипа, ќерката на Дезмонт, или, како што велат други поети, ќерката на Ајол.“ Дека Меланипа му била ќерка на Дезмонт Хигин заклучил врз основа на погрешниот превод на именката *δεσμώτις* (*desmōtis*), која наместо како „заробеничка“, погрешно ја превел како „на Дезмонт“. За примената на епската поезија како извор можеби најдобро сведочат митовите 125 и 126, кои речиси во целост се темелат врз Хомеровиот еп *Одисеја*.

Треба да се нагласи дека и покрај тоа што во митовите на Хигин се третираат ликови и теми главно од хеленската митологија, во текстот е очигледно настојувањето на авторот да ја доближи

материјата што ја обработува до римската читателска публика. Показател за ова не е само примената на римските варијанти на имињата на боговите и на хероите од хеленската митологија, туку и очигледниот стремеж за истакнување на разликите помеѓу двете митолошки традиции и за вметнување на некои типично римски елементи. Така, на пример, при секое споменување на Левкотеја, Хигин не пропушта да нагласи дека меѓу Римјаните таа е позната како Мајка Матута (*миѝ*ови 2, 125 и 224) или дека богот Палајмон во римскиот свет е познат како Портун (*миѝ* 2). Митот за Грижа (*миѝ* 220), во кој Хигин го објаснува потеклото на латинската именка *homo* 'човек' е повеќе од очигледно дека не е адаптација на грчки мит, туку дека е од римска провениенција.

Многу типични римски елементи се среќаваат и во каталозите. Така, имињата на Ромул и Рем се наведени во каталогот на ликови отхранети со млеко од животни (*миѝ* 252), злогласната Тулија е во каталогот на несправедливи жени (*миѝ* 255), а Лукретија, пак, во списокот на најдоблесни жени (*миѝ* 256). Вметнувањето на овие римски елементи несомнено не се должи само на личниот стремеж на авторот да ја доближи материјата до римската читателска публика, туку и на очигледната примена на римски извори при обликувањето на митската граѓа. Така, списокот на нереидите во предговорот на митовите (*Пр.* 8) очигледно не се базира само врз Хесиодовата *Теогонија* (*Hes. Th.* 240–264) и Хомеровата *Илијада* (*Il.* 18. 37–49), туку и врз списот *Георѓика* на Вергилиј (*Verg. Georg.* 4. 334–344). Втората верзија на митот за Антиопа (*миѝ* 8) се темели врз римската обработка на Ениј или на Пакувиј на *Анѝиоѝа*, изгубената трагедија на Еврипид, а митот за Илиона (*миѝ* 109) веројатно се потпира врз незачуваната трагедија на Пакувиј со наслов *Илиона*. На крајот од митот за аргонаутите (*миѝ* 14) Хигин цитира стихови од Кикерон, а стиховите на крајот од митот за Калисто (*миѝ* 177) се преземени од некој латински превод на списокот *Криѝски сѝихови*. Примерите за примената на Вергилиевата *Ајнеида* како извор во текстот се многубројни. Овде ќе споменеме само дека содржината на митот за тројанскиот коњ (*миѝ* 108) се поклопува со содржината на второто пеење од *Ајнеида* (*Verg. Aen.* 2), а мотивот за пријателството помеѓу Нис и Евријал (*миѝ* 257) исто така се среќава само во *Ајнеида* (*Verg. Aen.* 9. 176–445). Во

текстот на митовите има уште безброј примери кои се показател за користење римски автори како извор. На нив упатуваме во белешките на крајот од ова издание.

На крајот, накусо ќе се осврнеме на јазичниот израз на Хигин и на функцијата што ја имал списокот во антиката, прашања кои сметаме дека се во заемна врска. Од својот прв современ издавач, Херберт Џенингс Роуз, Хигин е окарактеризиран како „*adulescentem imperitum, semidoctum, stultum*“ (невешто, полуучено и глупаво момче)⁴. Ваквата репутација тој ја стекнал делумно поради ставот дека неговиот митографски прирачник е превод од грчки⁵ и дека сите римски елементи во него се интерполација⁶. Впечатокот дека е невешт, полуучен и глупав, сепак, се должи и на воочливите отстапки од нормите на класичниот латински јазик во текстот на митовите: неправилна употреба на глаголските начини, мешање рефлексивни и показни заменки, употреба на невообичаена лексика и слично. Нашиот впечаток е дека солојкизмите во текстот, кои се навистина многубројни, не се должат толку на необразованоста и глупавоста на авторот, туку се повеќе последица на тоа што не настојува да создаде текст што ќе ги задоволи книжевните апетити на читателската публика. Хигин, имено, кога се зафатил со пишувањето на својот спис, очигледно немал никакви книжевни претензии, туку сакал да состави митографски прирачник кој ќе има, пред сè, утилитарна функција: ќе ги содржи сите митови што треба да ги знае еден образован Римјанин. Одроз на ваквата намера на авторот е, пред сè, големата палета од митолошки ликови и теми кои решил да ги обработи без притоа да изнесува субјективни коментари и толкувања.

Отсуството на намера за стилско обликување и редактирање на текстот делумно произлегуваат од функцијата на списокот, а делумно и од брзоплетоста на авторот при архивирањето на обемната митска граѓа. Последица на неговата брзоплетост не се са-

⁴ Rose, H. J. *Hygini Fabulae*, Recensuit, Prolegomenis commentario appendice instruxit. Leiden, 1933: xii.

⁵ Werth A, *De Hygini Fabularum indole*, Druck von B. G. Teubner, Leipzig, 1901: 5.

⁶ Wilamowitz-Moellendorff, U. V., *Isyllos von Epidauros*, Weidmann, Berlin, 1886: 49.

мо солојкизмите во текстот, туку и паралелната употреба на две имиња за еден ист митолошки лик и недоследноста во транскрипцијата на грчките имиња. Така, на пример, во текстот на митовите е воочлива паралелна употреба на двете варијанти на името на хеленскиот бог на лекарската вештина: латинизираната верзија *Asclepius* (миџови 14, 161, 202, 224, 251 и 274) и латинската верзија *Aesculapius* (миџови 49 и 173). Примери за паралелна употреба на две имиња за еден ист лик има повеќе: името на Ино откако станала божица некаде е *Leucothoe* (миџ 125), а некаде *Leucothea* (миџови 2 и 224); таткото на Еригона на места е *Icarius* (миџови 130 и 243), а на места *Icarus* (миџови 224 и 254); синот на Пејрант некаде е *Triopas* (миџови 145 и 225), а некаде *Triops* (миџ 124) итн. Иако некои од недоследностите во транскрипцијата на имињата можеби се должат на присуството на две варијанти на едно исто име во различните извори на Хигин, несомнено е дека тие се резултат и на неговата брзоплетост и недоволна педантност при архивирањето на материјалот што го користел.

Во македонскиот превод на Хигиновите митови, главно, се почитуваат правилата за транскрипција на личните имиња и на топонимите изведена врз основа на класичниот изговор на латинскиот јазик. Исклучок претставуваат имињата што се веќе долго време длабоко вкоренети во македонската култура, како Грција, Азија, Еуфрат, Сицилија, Етна, Минотаур, кентаур и аргонаут. Паралелната употреба на Египет и Ајгипт е свесен избор, кој произлезе од одлуката земјата што го добила своето име по Ајгипт, братот на Данај, да си го задржи името по кое е препознатлива во нашата култура, а името на нејзиниот епоним да биде транскрибирано според правилата за транскрипција на личните имиња во латинскиот јазик. Римските имиња на боговите и на хероите кои се употребуваат во изворниот текст се запазени и во овој превод: Јупитер, Јунона, Либер, Хермес, Вулкан, Керера, Минерва, Уликс итн. Исклучок претставуваат само имињата на боговите Sol, Terra, Aurora и Luna, кои во изворниот текст се превод од старогрчкиот јазик на боговите Хелиј, Гаја, Еоја и Селена. Со оглед на тоа што римските имиња на овие богови се помалку препознатливи во македонската култура, во нашиот превод тие не се транскрибирани, туку се преведени: името на богот Sol (грч. *Ἥλιος* 'сонце') е

